

## LATVIJAS VALSTS PARĀDA ANALĪZE LAIKA PERIODĀ NO 2002. LĪDZ 2010. GADAM

### Abstract

**The analysis of the Latvian government debt for the period from 2002 to 2010**

Nowadays, most of the countries have a governmental debt. There is no country government that can survive without soliciting financial resources from the international financial market.

There is a general permanent government debt in Latvia that consists of the central governmental debt and autonomous debt. The central government debt consists of 2 parts: an internal debt and external debt. Data from 2002 to 2010 has been used to analyse the debt.

The overall government debt was 4931.2 million Ls in 2010.

Factors relevant to the debt are studied in the detailed analysis.

1. The ratio of gross government debt to GDP – according to the EU Maastricht Treaty governmental debt should not exceed 60% of GDP. The highest value from 2002 to 2010 was 39.1 % in 2010.

2. The ratio of gross governmental debt to export – the governmental debt should not be worth more than 2 times of export. Although, this index was 119% already in 2009 that is not a “danger level” yet.

***Atslēgas vārdi: valsts parāds, valsts iekšējais parāds, valsts ārējais parāds, valsts parāda relatīvie rādītāji.***

Mūsdienās vairākiem pasaules valstīm ir valsts parāds. Jo neviena valdība pagaidām nevar iztikt bez naudas resursu piesaistīšanas no starptautiskajiem finanšu tirgiem. Tā ļoti palīdz pārvarēt ekonomikas grūtības konkrētajā valstī.

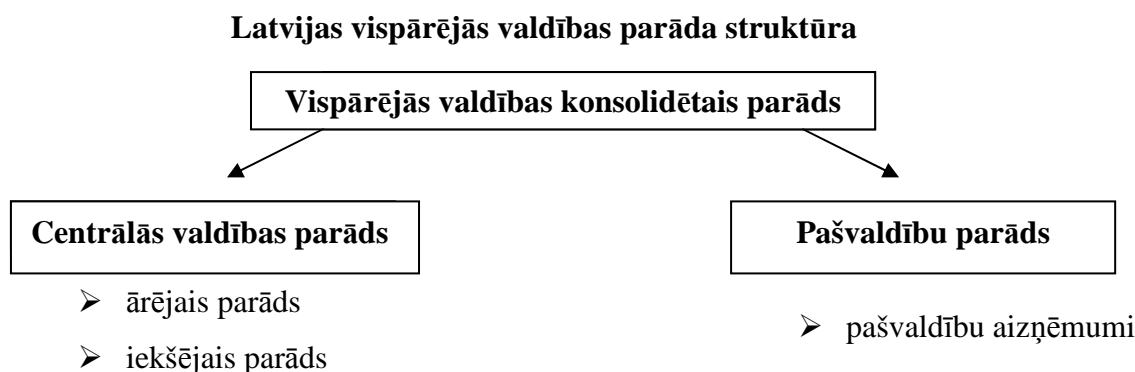
Sakarā ar to, ka valsts parāds ir diezgan sarežģīta parādība ar dažādiem cēloņiem, lai veiktu pozitīvu parāda samazināšanas tendenci, vajadzīgas noteiktas metodes, regulēšana un līdzekļi, lai realizētu parāda samazināšanu.

Valsts parāda problēmas un praktiskā izpausme Latvijas ekonomikā pēdējos deviņu gadu laikā ir pētāmās problēmas darbā. Ir svargi noskaidrot kāds tas bija šīs makroekonomiskais rādītājs pirms un pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā.

### **Valsts parāda būtība**

Valstī eksistē vispārējās valdības konsolidētais parāds, kurš, savukārt, iekļauj sevī centrālās valdības parādu un pašvaldību parādu. Centrālās valdības parādu īsāk pieņemts saukt par valsts parādu. Tas sastāv no divām daļām: no iekšējā un ārējā parāda.

1.1.attēls



*Avots: autores izveidots attēls pēc Valsts kases oficiālā mēneša pārskata par valsts parādu datiem*

Savukārt pašvaldību parāds iekļauj sevī vietējo pašvaldību aizņēmumus no valsts budžeta un no citām finansu institūcijām. (sk. 1.1. attēls)

Valsts, plaši izmantojot savas iespējas, lai piesaistītu papildus finanšu resursus savlaicīgam budžeta izdevumu finansējumam, pakāpeniski sakrāj parādus gan iekšējiem, gan ārvalstu kreditoriem. Tā rezultātā aug valsts parāds – gan iekšējais, gan ārējais. Latvijai jākontrolē valsts parāda lielums, pamatojoties uz Eiropas Savienības Māstrihtas līguma normatīviem, kuri nosaka, ka valsts parāds nevar būt lielāks par 60 % no IKP.

### **Valsts iekšējais parāds**

*Valsts iekšējo parādu* var definēt šādi - tā ir uzkrāta naudas summa, kuru valdība ir aizņēmusies no savas valsts fiziskajām un juridiskajām personām, kā arī valdības pārņemtās parādu saistības. (Bikse 2007: 401-402)

1.1. tabula

#### **Latvijas valsts iekšējā parāda klasifikācija**

<b>Valsts iekšējais parāds</b>	
<i>Pēc kreditora tipa</i>	<i>Pēc saistību veida</i>
Valsts pārvaldes struktūrām	Ilgtermiņa obligācijas
Latvijas Bankai	Īstermiņa parādzīmes un vekseli
Komerbankām	
Pārējām finanšu iestādēm	
Privātajam nefinanšu sektoram (komersantiem, iedzīvotājiem)	

*Avots: autores izveidota tabula pēc MK noteikumiem Nr. 497*

Valsts vērtspapīri atkarībā no to sākotnējā dzēšanas termiņa tiek iedalīti trīs grupās:

- **īstermiņa parādzīmes** – vērtspapīri, kuru sākotnējais dzēšanas termiņš nepārsniedz vienu gadu;
- **vidēja termiņa obligācijas** – vērtspapīri ar sākotnējo dzēšanas termiņu, kas ir garāks par vienu gadu un nepārsniedz piecu gadu robežu;

- **ilgtermiņa obligācijas** – vērtspapīri ar sākotnējo dzēšanas termiņu, kas ir garāks par pieciem gadiem.

### **Valsts ārējais parāds**

Valsts kopējais ārējais parāds ir visu to kredītu summa, kurus valsts pastāvīgie iedzīvotāji aizņēmušies no ārzemniekiem, un kuri jāatmaksā ārvalstu valūtā, ar precēm vai pakalpojumiem.

Pirmkārt, ārējo parādu var klasificēt tā, kā mums piedāvā Ministru kabinets (1.2. tabula).

1.2. tabula

### **Latvijas valsts ārējā parāda klasifikācija**

<b>Valsts ārējais parāds</b>	
<i>Pēc kreditora tipa</i>	<i>Pēc saistību veida</i>
Pasaules ekonomiskās attīstības organizācijām	Ilgtermiņa obligācijas
Ārvalstu valdību pārvaldes iestādēm	Īstermiņa parādzīmes un vekseļi

**Avots:** autores izveidota tabula pēc MK noteikumiem Nr. 497

Otrkārt, valsts kopējo ārējo parādu veido šādas sastāvdaļas:

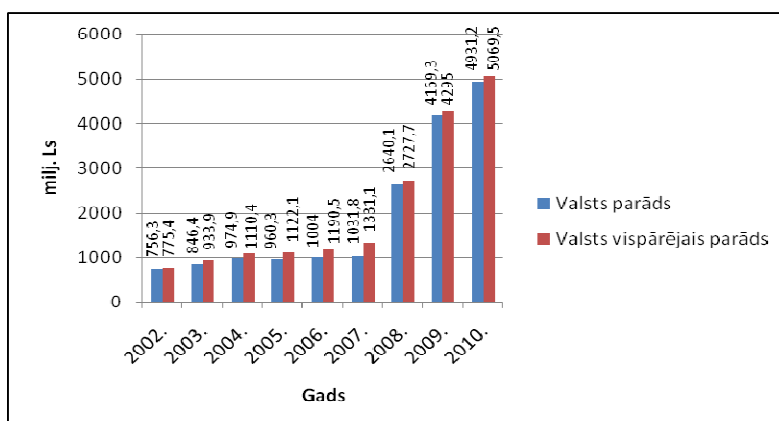
- *ilgtermiņa parāds.* Tajā ietilpst kredīti, kuru atmaksas termiņš ir ilgāks par gadu un kurus ņēmusi vai garantējusi valdība un pašvaldības, kā arī kredīti, kurus bez valsts garantijām saņēmušas bankas, uzņēmumi vai iedzīvotāji;
- *Starptautiskā Valūtas fonda līdzekļi,* kurus saņēmusi valsts konkrētu mērķu īstenošanai – nacionālās valūtas stabilizācijai un ekonomikas pārstrukturēšanai;
- *īstermiņa parāds.* To veido kā valsts, tā arī privātie aizņēmumi, kuru atmaksas termiņš ir īsāks par gadu. (Bikse 2007: 402)

### **Latvijas valsts parāda analīze laika periodā no 2002. līdz 2010. gadam**

Apskatot 1.2. attēlu var spriest, ka valsts parādam ir līdzīga dinamika kā vispārējās valdības parādam. Pēdējo divu gadu laikā bija ievērojami pieaugumi: 2009. gadā līdz 4169,3 milj. Ls, un 2010. gadā līdz 4931,2 milj. Ls.

Apskatāmajā periodā valsts parāds un vispārējās valdības parāds pieauga 6,5 reizēs no 2002. gada. Parāds pieauga uz starptautisko aizņēmumu rēķina. Pašvaldību aizņēmumi no 2002. līdz 2008. gadam svārstās no 2% ( 19, 1 milj. Ls ) līdz 22% ( summa 299,3 milj. Ls) no vispārējās valdības parāda.

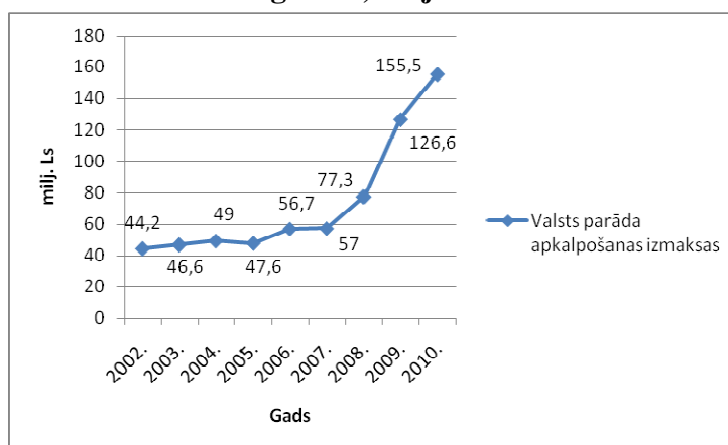
**Latvijas valsts parāds salīdzinājumā ar vispārējās valdības parādu laika periodā  
no 2002. līdz 2010. gadam, milj. Ls**



**Avots:** autores izveidots attēls pēc Latvijas Republikas Valsts kases 2009. gada publiskais pārskata datiem, Valsts kases oficiālā mēneša pārskata par valsts parādu datiem

Katru gadu, sastādot valsts budžetu uz nākamo gadu, valdība valsts budžeta izdevumos iekļauj valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Valsts parāda apkalpošana ir procentu izmaksas kreditoriem par parādu.

**Latvijas valsts parāda apkalpošanas izmaksas laika periodā no 2002. līdz 2010.  
gadam, milj. latu**



**Avots:** autores izveidots attēls pēc Finanšu ministrijas likuma „Par valsts budžetu” 2002., 2003. 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010. gadu paskaidrojumu datiem

Apskatāmajā periodā, ka redzams 1.3. attēlā apkalpošanas izmaksas galvenokārt pieaug. Taču tas ir likumsakarīgi: pieaug valsts parāds, tad pieaug arī procentu summa, kuru vajag samaksāt kreditoriem par naudas izmantošanu. Vismazākās izmaksu summas pēc

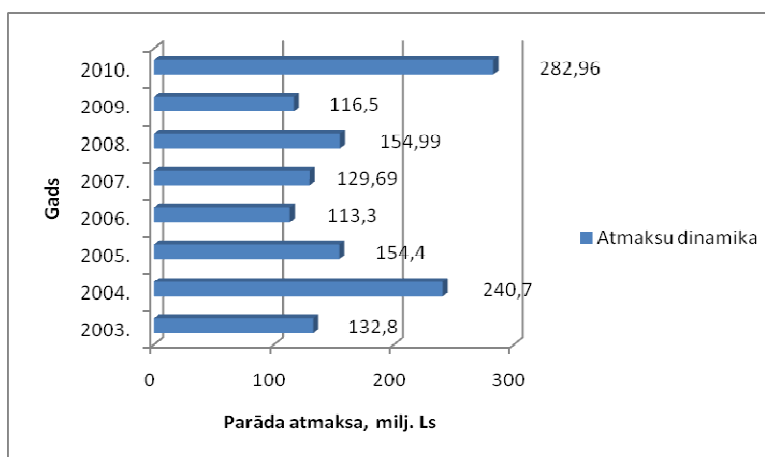
procentiem bija 2002. gadā, kas sastādīja 44,2 milj. Ls. Turklāt 2005 gadā bija apkalpošanas izmaksu samazinājums par 1,4 milj. Ls, tā kā šajā gadā bija valsts parāda samazināšanās.

Savukārt 2009. gadā apkalpošanas izmaksas sastādīja 126,6 milj. Ls, kas vairāk 1,5 reizēs, nekā bija 2008. gadā. Un 2010. gadā bija vēl vairāk – 155,5 milj. Ls

Kā apkalpošanas izmaksas, tā arī parāda atmaksas summas arī ir saistītas ar valsts parāda dinamiku, tikai citādāk: parāda atmaksas palielinās, lielakoties, valsts parāds samazinās.

1.4. attēls

### Latvijas valsts parāda atmaksu dinamika laika periodā no 2003. līdz 2010. gadam, milj. latu



**Avots:** autores izveidota tabula pēc Finanšu ministrijas likuma „Par valsts budžetu” 2003. 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010. gadu paskaidrojumu datiem

1.4. attēlā ir redzams, ka no pieejamajiem datiem apskatāmajā periodā lielāka parāda atmaksa tika veikta 2010. gadā. Bija atmaksāts 282,96 milj. Ls. Otrā liela summa bija samaksāta 2004. gadā – 240,7 milj. Ls. Pateicoties šādai atmaksai 2004. gadā, samazinājās valsts parāds 2005. gadā un saistītās ar to apkalpošanas izmaksas.

Ir ļoti svarīgi veikt tādas ikgadējas valsts parāda atmaksas, (neņemot kopā ar to lielus aizņēmumus) ja uz laiku samazināsies valsts parāds, tad līdz ar to samazināsies visi budžeta izdevumi sakarā ar parādu.

### Relatīvo rādītāju aprēķināšana

#### Valsts parāds attiecībā pret iekšzemes kopproduktu

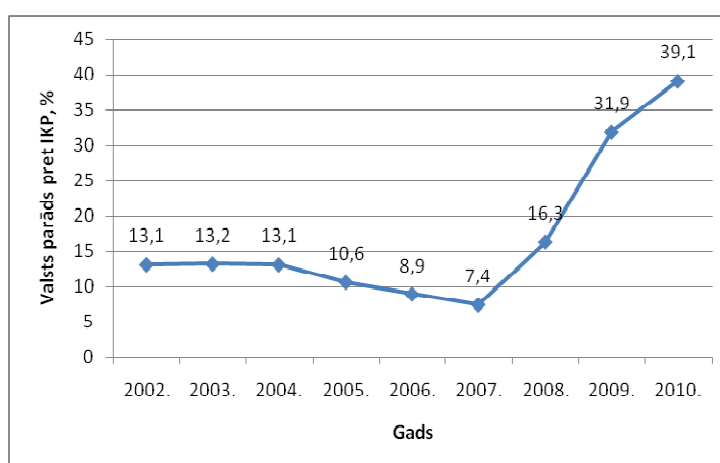
Viens no ekonomikas izaugsmes faktoriem ir valsts parāds attiecībā pret IKP. To var aprēķināt šādi pēc formulas (1.1) (Gods 2004: 224):

$$\frac{\text{Valsts parāds}}{\text{Iekšzemes kopprodukts}} = \frac{D^g}{\text{GDP}}$$

Rādītājs (parāds pret IKP) sniedz ieskatu par valsts iespēju veikt nākotnes maksājumus par tās parādiem. Jo lielāks ir rādītājs, jo lielāka ienākumu daļa no saražotās produkcijas valstij jāatdod, lai pildītu savas parāda saistības, nevis uz iekšējo valsts attīstību.

1.5. attēls

**Latvijas valsts parāds attiecībā pret valsts iekšzemes kopproduktu  
laika periodā no 2002. līdz 2010. gadam, %**



**Avots:** autores izveidots attēls pēc Latvijas Republikas Valsts kases publiskajiem pārskatiem par 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009. gadu datiem, Valsts kases oficiālā mēneša pārskata par valsts parādu datiem

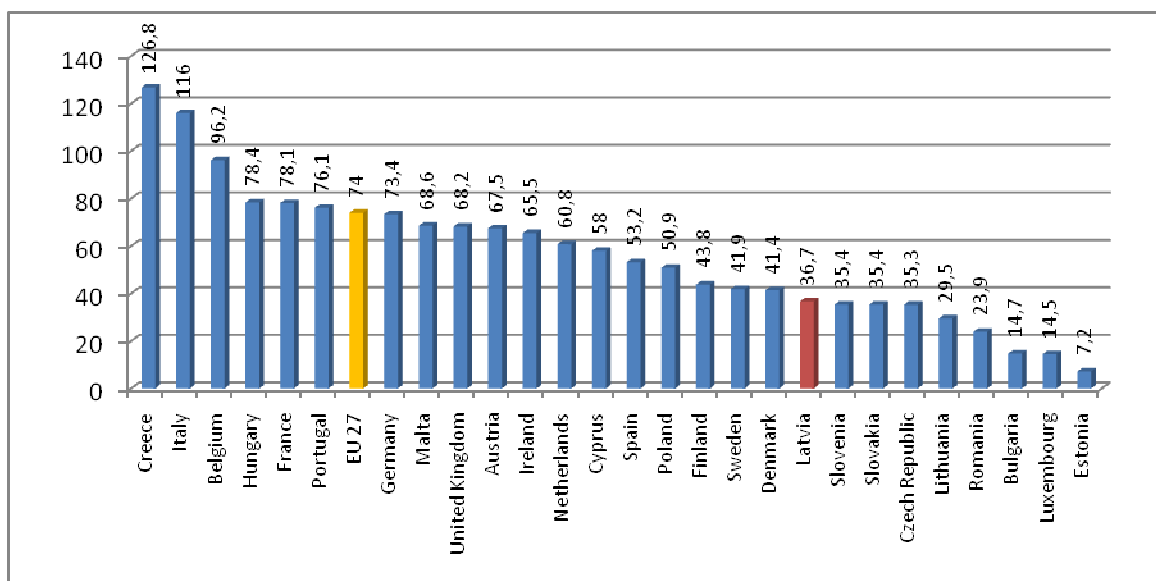
Laika periodā no 2002. līdz 2010. gadam Latvijas valsts parāda īpatsvaram nebija stabilas situācijas.

No 2002. līdz 2004. gadam rādītājs bija vienā līmenī 13,1 – 13,2 % no IKP. Tomēr jau 2005. gadā īpatsvars samazinājās no 13,1% līdz 10,6%. Un vēl tuvākajos gados (2006. un 2007. gadā) tika novērota samazināšanās tendence. 2007. gadā bija viszemākais valsts parāda īpatsvars IKP apskatāmajā periodā un sastādīja 7,4%. Tas notika tāpēc, ka IKP sāka strauji palielināties, bet parādam šajos gados bija mēreni pieauguma tempi .

No 2008. gada sākas šī rādītāja peauguma tempi: 2008. gadā bija 16,3 %, 2009. gadā - 31,9 %, 2010. gadā – 39,1 % ( vislielākais rādītājs apskatāmajā periodā).

Tomēr Latvija ir maza valsts, kurai ir mazi IKP apjomi un mazs valsts parāds, salīdzinot ar citām valstīm Eiropas Savienībā.

### Valsts parāds pret IKP faktiskajās cenās 2009. gadā ES valstīs<sup>1</sup>, %



IT – Itālija, GR – Grieķija, BE – Beļģija, HU – Ungārija, FR – Francija, PT – Portugāle, DE – Vācija, MT – Malta, AT – Austrija, EU 27 – Vidējais valsts parāda īpatsvars pret IKP ES valstīs, NL – Nīderlande, GB – Lielbritānija, CY – Kipra, PL – Polija, IE – Īrija, ES – Spānija, SE – Zviedrija, FI – Somija, DK – Dānija, CZ – Čehija, SK – Slovākija, SL – Slovēnija, LV – Latvija, LT – Lietuva, LU – Luksemburga, BG – Bulgārija, RO – Rumānija, EE – Igaunija.

**Avots:** autores izveidots attēls pēc Eiropas Savienības datu bāzes Eurostat statistiskiem datiem: Valsts parāds.

Pirmais, ko gribētos atzīmēt, sākot analizēt 1.6. attēlu, ir tas, ka Latvija 2009. gadā pēc valsts parāda rādītāja pret IKP bija jau devītajā zemākajā vietā. No vienas puses, vēl nepārsniedz Māstrihtas kritērija līmeni, no otras puses, parāds palielinājās, un tas ir redzams kopējā situācijā ar ES valstīm. Ja runājam par Baltijas valstīm, Latvijai ir lielāks valsts parāds pret IKP, nekā Lietuvai un Igaunijai.

### Valsts parāds attiecībā pret valsts preču un pakalpojumu eksportu

Šis rādītājs parāda, kādas ir valsts reālās iespējas segt parāda apjomu. Šo rādītāju aprēķināšanas formula ir šāda (1.2) (Gods 2004: 224):

(1.2)

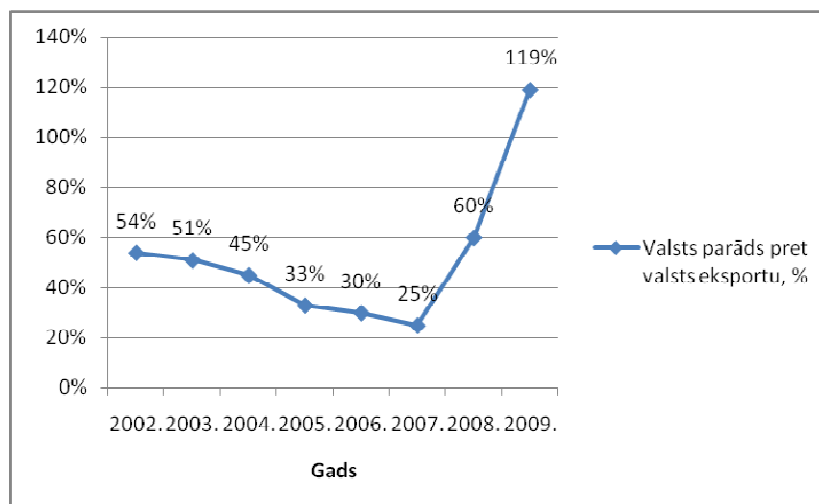
$$\frac{\text{Valsts parāds}}{\text{Preču eksports}} = \frac{D^g}{X}$$

<sup>1</sup> Atbilstoši Eiropas kontu sistēmas metodoloģijai EKS 95

Šim rādītājam ir savi kritēriji: ja parāds būs lielāks par eksportu 2 reizes, tas jau ir bīstamā līmenī. (External debt statistics: Guide for Compilers and Users 2009: 231)

1.7. attēls

**Latvijas valsts parāds attiecībā pret valsts preču un pakalpojumu eksportu  
laika periodā no 2002. līdz 2009. gadam, %**



**Avots:** autores aprēķini pēc: Latvijas statistikas gadagrāmatas 2008, 85.lpp; 424.lpp, LR centrālās statistikas pārvaldes eksporta ikgadējie dati (.2009.28.04)

Apskatot periodu no 2002. līdz 2007. gadam, ir redzams, ka, neskatoties uz to, ka valsts parāds šajā periodā pieauga, tomēr tā rādītājs valsts preču un pakalpojumu eksportā katru gadu samazinājās. Kopā samazinājums bija no 54% 2002. gadā līdz 25% 2007. gadā (kas ir vairāk nekā 2 reizes). 25% - tas ir zemākais rādītājs apskatāmajā periodā.

Bīstamais rādītājs bija noverots 2009. gadā – 119%, kas nozīmē, ka parāds ir lielāks par eksportu, un reālas iespējas segt parādu var nokļūt bīstamajā līmenī.

## SECINĀJUMI

- Latvijai jākontrolē valsts parāda lielums, pamatojoties uz Māstrihtas līguma normatīviem, kuri nosaka, ka valsts parāds nevar būt lielāks par 60 % no IKP.
- Valsts iekšējais parāds atspoguļojas vērtspapīros. Valsts vērtspapīri atkarībā no to sākotnējā dzēšanas termiņa tiek iedalīti
- Latvijas valsts ārējais parāds sastāv no eiroobligācijām un aizņēmumiem no starptautiskajiem finanšu institūtiem.
- Valsts parāda apkalpošanas izmaksas - procentu izmaksas kreditoriem par parādu. Apskatāmajā periodā apkalpošanas izmaksas galvenokārt pieauga, jo pieauga centrālās valdības parāds.



➤ Relatīvie rādītāji atspoguļo valsts reālas iespējas veikt maksājumus par parādu un segt to tērmiņos. Relatīvie rādītāji – valsts parāds pret IKP, valsts parāds pret eksportu – apskatāmajā periodā bija noteikumu robežās.

### ***Bibliogrāfija***

1. Bikse, V. (2007) *Ekonomikas teorijas pamatprincipi*. Rīga: Izglītības soļi
2. Gods, U. (2004) *Макроэкономика. Otrais, papildinātais izdevums*. Rīga: Biznesa Augstskola Tūrība
3. Агапова Т. А и Серегина С. Ф. (2007) *Макроэкономика*. Москва: «Дело и Сервис»
4. Finanšu ministrijas Ziņojums par tautsaimniecības attīstību un kopbudžeta izpildes gaitu 2007. gadā. [http://www.fm.gov.lv/budzets/publikacijas/2007\\_IV.pdf](http://www.fm.gov.lv/budzets/publikacijas/2007_IV.pdf) (2010.20.03)
5. Finanšu ministrijas Ziņojums par tautsaimniecības attīstību un kopbudžeta izpildes gaitu 2010. gadā. [http://www.fm.gov.lv/budzets/publikacijas/Zi10\\_gads.pdf](http://www.fm.gov.lv/budzets/publikacijas/Zi10_gads.pdf) (2010.20.03)
6. Latvijas Republikas Valsts kases 2005. gada publiskais pārskats [http://www.kase.gov.lv/texts\\_files/maketsLATc.pdf](http://www.kase.gov.lv/texts_files/maketsLATc.pdf) (2010.15.03)
7. Latvijas Republikas Valsts kases 2009. gada publiskais pārskats [http://www.kase.gov.lv/uploaded\\_files/Banneri/Vk%20gada%20parskats%2009\\_Iv.pdf](http://www.kase.gov.lv/uploaded_files/Banneri/Vk%20gada%20parskats%2009_Iv.pdf) (2010.15.03)
8. External debt statistics: Guide for Compilers and Users, 2003 (2010.18.02) <http://www.imf.org/external/pubs/ft/eds/Eng/Guide/file4.pdf>